

FILOZOFIE

1. díl

Teoretická část systematické filozofie a etika

Kapitoly z ontologie (metafyziky, filozofie bytí), gnozeologie (noetiky, epistemologie, filozofie poznání), axiologie (filozofie hodnot a hodnocení), antropologie (filozofie člověka) a etiky.

FILOSOFIE
Dr. Jan Volf

Text © 2018, Jan Volf

Recenze – Dr. Bernard Roštecký, Mgr. Ján Bolek

Grafická úprava a sazba © 2017, Lukáš Vik

Ilustrace na obálce: Obraz Raffaella Santi – Athénská škola

1. vydání © 2018, 1. díl, [Lukáš Vik - E-knihy hned](#)

ISBN ePub formátu: 978-80-7536-195-0 (ePub)

ISBN mobi formátu: 978-80-7536-196-7 (mobi)

ISBN PDF formátu: 978-80-7536-197-4 (PDF)

Konverze do elektronických formátů:

Lukáš Vik

<http://www.lukasvik.cz>

Poděkování za možnost napsat tuto knihu patří Ing. Josefu Váchovi, jemuž děkuji za
vydatnou odbornou a technickou pomoc.

VSTUP DO FILOZOFIE POHLEDEM MOUDRÝCH

I kdybychom mohli snad být učením moudrostí druhého, moudrými můžeme být jen moudrostí vlastní.

(Montaigne)

Ti, kdo chtějí mluvit bez pojmů, snad mohou jinde, ale ve filozofii, takové právo nemají.

(Hegel)

Vzácná je šťastná doba, kdy můžeš cítit, co chceš, a mluvit, co cítíš.

(Tacitus)

Je rozumný, kdo se nermoutí pro to, co nemá, nýbrž raduje se z toho, co má.

(Demokritos)

Rozvážně jednat má větší cenu než jenom rozumně myslet.

(Cicero)

Ušlechtilost dobytka se zakládá na tělesné síle, ušlechtilost lidí na řádné povaze.

(Demokritos)

Kdo nezná váhu slov, tak nemůže znát lidi.

(Konfucius)

Základním zákonem všech národů je svoboda – ona je jediným zákonem, proti kterému se nic předeslat nedá, poněvadž je to zákon přírody.

(Voltaire)

Člověk se může stát člověkem pouze vychovaným.

(Kant)

Nekonečnou malost provází bezmezná pýcha.

(Voltaire)

Pravda úmyslu je pouze sám čin.

(Hegel)

*Moudrý člověk má čisté svědomí jen proto, že má slabou paměť.
(Einstein)*

*Filozofie vždy byla a i nadále by být měla inspirátorkou idejí, které umožňují
člověku rozumět světu, sobě samému, svému úkolu ve společnosti a tím
ovlivňovat jeho chování, jednání, kladení cílů
a hledání smyslu života.
(Josef Špůr)*

*Filozofie vystupuje jako schopnost lidského myšlení, které dokáže zobecnit, třídit
díličí poznatky, uspořádat pojmy, vidět předměty a jevy v jejich jedinečnosti, ale
i ve vzájemných vztazích
a souvislostech.
(Jan Halada)*

*Filozofie jako tázání se po světě a po člověku a také filozofie jako univerzální,
kritický systém
o podmínkách fungování empirické skutečnosti jako celku.
Filozofie poznává nejobecnější tendence, vlastnosti, vztahy všech sfér bytí
(smysly postižitelného, transcendentního), chce odhalit logiku celistvosti jevu i
světa jako takového.
(Miroslav Sapík)*

*Filozofie je soustavným přemýšlením o podstatě světa a nejobecnějších
souvislostech v něm, jež se týkají pojetí absolutna, přírody člověka i samého
poznání. Soustavnost může být třeba v trvalém zaujetí tématem. To, co
rozumíme filozofií, je především moudrost hlubokého pohledu.
V tomto smyslu jsou filozofické úvahy podstatnou součástí lidské duchovní
kultury, a proto lze k nim nacházet paralely v dalších kulturních oblastech,
ať už jde o souběžnou dobu, nebo jako protiváhu určitých myšlenkových
tendencí.
(Jiří Vaněk)*

*Dobře učí, kdo dobře rozlišuje.
Středověká, scholastická zásada.*

ÚVOD DO FILOZOFIE

Filozofie zůstává podnes tím, čím byla od svého počátku (od 6. století př.n.l.). Je moc člověka žít smysl celku. Je schopnost žít celek, tj. žít cele. Filozofie vždy byla i nadále by měla být inspirátorkou idejí, které člověku umožňují:

- a/ porozumět světu, sobě samému, svému úkolu ve společnosti;
- b/ ovlivňovat jeho chování, jednání, kladení cílů a hledání smyslu života.

Idea (řec. ideá = podstata, podoba, také eidost = obraz), znamená představu, objekt myšlení.

Filozofie je univerzální nauka o podstatě světa a nejobecnějších souvislostech v něm, které se týkají pojetí absolutna, přírody, kultury, člověka i samého poznání.

Univerzalizmus:

je způsob posuzování zaměřený na celek, obecné (na rozdíl o jedinečného, individualismu) a zdůrazňující prvotnost celku před částmi.

Univerzálnost filozofie:

vyplývá ze tří základních filozofických skutečností, které nelze redukovat na nic obecnějšího.

Jedná se o zóny /útvary, sféry, sektory, pásma/ filozofie:

- Oblast ideálního bytí = ideální svět = ideálno:
  - == nemá vazbu na prostor a čas;
  - == kontakt s ideálem (s ideálním bytím, s ideálními vztahy)
  - zprostředkovává: myšlení a jiné aktivity duchovního života jako je umění, náboženství, mystické a ezoterické kontemplace apod.
- Vědomí:
  - == je mimoprostorový jev;
  - == jako individuální psychická skutečnost je vědomí vázáno na dobu lidského života, probíhá v čase;
  - == jako průvodce zvláštních vlastností subjektu, v rámci poznávacího vztahu, je přispěním

abstrakce (od individuální živé skutečnosti oproštěno) chápáno jako nadindividuální a mimočasové;
== je obsah mysli, který si člověk dokáže vybavit.

- Oblast reálného bytí = reálný svět = reálno:
== zahrnuje vše, co existuje v prostoru a čase včetně všech vztahů vázaných na prostor a čas,
jakými jsou: vztahy hmotného působení, koexistence, změny a trvání, pravdivost a nahodilost.

Podstata světa může být chápána:

- o v nejširším smyslu jako:
univerzum, kosmos, veškerenstvo, souhrn všeho jsoucího;
- o v užším smyslu jako sluneční soustava;
- o ve smyslu gnozeologickém (poznávacím) filozofie rozlišuje:
== vnější svět - objektivní realitu;
== vnitřní svět - subjektivní realita - obsah naší mysli.
- o jako svět:
== přirozený = svět naší zkušenosti, svět, který jsme schopni na základě smyslového vnímání poznávat a na který jsme schopni i působit.
== nadpřirozený = svět transcendentní, který je vše, co v lidském vědění přesahuje naši zkušenost, hranice přirozeného (reálného) bytí. Je chápán jako bytí nepodmíněné a nezávislé. Je to svět, který nelze logicky potvrdit ani vyvrátit. Jedná se o absolutní realitu.

Absolutno (z lat. absolutus = naprostý, nepodmíněný):

Je základem všeho, co je nepodmíněné, co zahrnuje celek poznání a bytí.
Znamená:

- ❖ nejvyšší (nepodmíněné) bytí;
- ❖ absolutní idealitu;
- ❖ jednotu protikladů (protiklady spojené jednotou);

- ❖ inteligibilní (duchovně poznatelný) celek;
- ❖ Boha;
- ❖ ideu dobra;
- ❖ tajemství bytí.

Metafyzika se snaží o uchopení absolutně jsoucího bytí a to skrze poznatky o podstatě.

Absolutní je to, co není ve svém bytí (případně ve své pravdivosti, platnosti) něčím omezováno, nýbrž co je pouze samo sebou, nezávisle na čemkoli jiném.

Max Veber (1864-1920) německý filozof a sociolog zdůraznil: bez opravdové filozofie stane se člověk ve vyspělé civilizaci specialistou bez ducha a uživatelem bez srdce.

„Filozofie nás doprovází a stále bude doprovázet i jako láska k moudrosti, úctě a obdivu k člověku, lidskému myšlení, jeho nadějím i obavám.“
(Jan Halada a jeho práce Učení moudrých.)

Smyslem této práce (učební pomůcky – učebnice) je přispět k nahlédnutí do vnitřní složitosti a propojení složek (oblastí, disciplín) **systematické filozofie**. Systematicky prováděná filozofie je garantem, že její ideje jsou zdůvodněné, opodstatněné a přiměřené.

Systematická filozofie je filozofie, která své vědění převádí jako vnitřně strukturovaný systém veškeré historicky vzniklé a současné filozofické problematiky. Již v Antice vypracovali filozofové členění filozofických problémů na:

- == teoretické a praktické;
- == fundamentální a odvozené;
- == obecné a speciální.

Na základě tohoto členění vznikly i jednotlivé disciplíny filozofie jako hierarchizovaný systém vědění, kterému chcete-li porozumět, musíte ho znát od základů.

Systematizace problematiky znamená, že se problematika zkoumá v jisté (určité) skladbě, spojitosti daná tím, že vědění skutečnosti lze rozlišit na:

== základní, fundamentální, determinující;

== odvozené, podmíněné, závazné.

Uvedené může být zásadní podmínkou, pro dosahování vědění, které nás povede po cestě k stále hlubšímu pronikání do podstaty skutečnosti (dané věci).

V rámci **systematického (ne systémového!) myšlení** má své místo:

== jednota, řád, obecnost;

== pluralita, svoboda;

== individualita, jedinečnost.

Studium **systematické filozofie** umožňuje chápat jednotlivé disciplíny, oblasti a směry fundovaně osnované.

Tato kniha:

- ❖ neřeší průběh dějin filozofie;
- ❖ není a nemůže být klasické filozofické dílo (názor na určitou problematiku a její subjektivní hodnocení);
- ❖ je pokusem a snahou vytvořit učebnici filozofie, která dává základní pojmové, kategoriální uznávané a zavedené terminologické vymezení obsahu teoretických disciplín filozofie (ontologie, gnozeologie, axiologie, antropologie) a etiky;
- ❖ podává základní přehled teoretické systematické filozofie s její pojmovou výbavou;
- ❖ neřeší aplikované (mezí) filozofické disciplíny jako např. filozofii přírody, filozofii kultury, filozofii náboženství, filozofie práva, filozofie techniky, filozofie dějin, politickou filozofii apod.

Na základě pojmové (kategoriální) výbavy a představy celku každé disciplíny je možné:

== se orientovat a chápat různé problémy;

== filozofickou optikou tuto problematiku řešit.

Učit se něco (něčemu) znamená:

pojímat nějaké (určité) informace a paměti si je osvojit, abychom v závislosti na svých schopnostech a znalostech se moli více či méně úspěšně, orientovat a pohybovat v určité problematice. Tím vstoupíme do situace, která se pak

pro nás stane co do svého smyslu, jako filozofická problematika, přehledná a prisvojitelná. Jedná se o dílčí přehled.

„Vstup do filozofie vůbec, vyžaduje od čtenáře myšlenkové úsilí. Kdo si ho hodlá odpuštit, tomu zůstanou brány filozofie zavřeny.“
(Benyovský a kolektiv. Úvod do filozofického myšlení)

Učebnice:

- vychází z pojetí západní filozofické tradice, která se snaží o pojmové vyjádření podstaty věci a jevů.
- Poskytuje základní vhled do obsahu systematické filozofie a její struktury.
- Snaží se ukázat cestu jak vstoupit do filozofie a orientovat se v ní.
- Jejím cílem je snaha o interpretaci hlavních linií vývoje filozofického myšlení západní tradice se zřetelem na vypracování a upřednostnění pojmového chápání skutečnosti z hlediska základních filozofických pojmů v systematické filozofii.
- Představuje důležité a nosné pojmy ukazující teoretickou problematiku systematické filozofie se zaměřením na podstatu a strukturu ontologie, metafyziky, gnozeologie, noetiky, epistemologie, axiologie, antropologie a etiky.
- Její metodou je strukturální analýza pojmů a výklad vzájemných souvislostí týkající se: bytí, jsoucna, poznání, hodnot, člověka a morálky. Jednotlivé pojmy a vztahy mezi nimi vytvářejí celky, které ukazují na chápání jednotlivých disciplín v celku systematické filozofie.
- Jako systematická filozofie má tu přednost, že se s její pomocí seznámíme s pluralitou mnoha nejrůznějších názorů a přístupů k filozofické problematice, která umožňuje uvažovat o tom, co z toho všeho je nám blízké a co nikoli. Podle staré moudrosti: poznej vše a drž se toho nejlepšího!

Kniha nesleduje cíle badatelské, nýbrž didaktické. Jimi se řídí snaha poskytnout na minimální ploše maximum informací, a to způsobem pokud možno srozumitelným. Nejedná se o osobní filozofii. Publikace je komplementární (doplňující se) oblastí vědění, které vychází z jednotlivých filozofických disciplín, které tvoří jádro filozofie. Seznamuje čtenáře s východisky, tradicemi a myšlenkovými souvislostmi, v jejichž rámci byla a je nastolována a řešena problematika filozofie.

Tato kniha se neobrací na odborníky ve filozofii. Těm nemůže ve své podstatě říci nic nového. Ale určitě bude účinnou studijní pomůckou všem studentům filozofie, antropologie a etiky. Zároveň bude vhodná pro všechny ostatní zájemce (ať jsou akademicky vzdělaní či nikoli) o výše uvedenou problematiku.

V současné době je připravován 2. díl filozofie, který je zaměřen na problematiku: myšlení a jednání, filozofii přírody a kultury, estetiky a umění, vědy a náboženství.

Na závěr úvodu dvě moudra:

*„To, co rozumíme filozofií, je především moudrost hlubokého vhledu.“
(Jiří Vaněk).*

*„Strach z omylu je totéž co strach z pravdy.“
(Hegel).*

OBSAH

<u>Vstup do filozofie pohledem moudrých</u>	3
<u>Úvod do filozofie</u>	5
<u>1. Vznik a podstata filozofie</u>	13
1.1 Přirozený (předfilozofický, mýtický) postoj	13
1.2 Teoretický – filozofický postoj	15
1.3 Charakteristika (pojetí) filozofie	16
1.4 Struktura (vnitřní členění) filozofie	17
1.5 Filozofické myšlení (a dále kapitola 3.2)	17
<u>2. Ontologie, metafyzika, filozofie bytí</u>	21
2.1 Metafyzika a ontologie – jejich vymezení	21
2.2 Bytí a jsooucnost, existence a skutečnost	22
2.3 Filozofické směry (školy, koncepce) řešící povahu a projevy bytí a jsooucnost: realismus, fenomenalismus, idealismus, materialismus, monismus, dualismus a pluralismus.	24
2.4 Ontické a ontologické. Ontologická diference: substance a akcident, látka a forma,	

esence a bytí.	27
2.5 Základní kategoriální aparát ontologie a metafyziky	29
2.5.1 Pojem, kategorie, princip	
2.5.2 Konkrétnost a abstraktnost	
2.5.3 Identita (totožnost), diference (rozdíl)	
2.5.4 Determinace (určení), dependence (podmíněnost)	
2.5.5 Kauzalita (příčina a účinek), finalita	
2.5.6 Protiklad (rozpor), dimenze	
2.5.7 Jednota (shoda), mnohost (pluralita)	
2.5.8 Analogie	
2.5.9 Transcendence	
2.6 Stručný přehled vybraných filozofů řešící problematiku 2. kapitoly	37
2.6.1 Platon	
2.6.2 Aristoteles	
2.6.3 Tomáš Akvinský	
2.6.4 Alfred North Whitehead /vajthed/ - procesuální ontologie (filozofie procesu)	
2.6.5 Nicolai Hartmann – strukturální (realistická, kritická) ontologie	
2.6.6 Martin Heidegger /hajdeger/ - fundamentální ontologie	
2.6.7 Jean-Paul Sartre /sártr/ - fenomenologická ontologie	
<u>3. Gnozeologie, noetika, epistemologie, filozofie poznání</u>	47
3.1 Filozofie poznání – gnozeologie, noetika, epistemologie – vymezení a jejich charakteristika	47
3.2 Poznávací (kognitivní) proces a jeho struktura	48
3.2.1 Cesty poznání: vnímání, představy a myšlení.	
3.2.2 Články poznání: subjekt, objekt, poznatek – vědění.	
3.3 Gnozeologické směry (školy, koncepce, proudy)	52
3.3.1 Původ (zdroje, prameny) poznání: empirismus, senzualismus, racionalismus, iracionalismus, emocionalita.	
3.3.2 Předmět poznání: realismus, fenomenalismus, idealismus, materialismus.	
3.3.3 Povaha poznání: pozitivismus, historismus, dialektika, hermeneutika, intuicionismus, diskurzivní poznání.	
3.3.4 Rozsah a výsledky poznání: kriticismus, relativismus, solipsismus.	
3.3.5 Problém možnosti lidského poznání: dogmatismus, skepticizmus, agnosticizmus.	
3.4 Metody (úsudky) poznání (získání znalostí a poznatků): analýza, syntéza, dedukce, indukce, abstrakce, generalizace, determinace, klasifikace.	57
3.5 Věda a poznání. Filozofie vědy. Scientismus a ne-scientismus (antiscientismus, antropologismus)	59
3.5.1 Scientismus: marxismus a marxistická filozofie, pozitivismus, analytická filozofie – novopozitivismus, strukturalismus.	
3.5.2 Antiscientismus: filozofie života – vitalismus, voluntarismus, iracionalismus, intuicionismus.	
3.6 Víra a poznání	64
3.7. Pravda jako cíl poznání: pravda – ontologická, gnozeologická (korespondenční), koherenční, konsenzuální (konvencionalistická), pragmatická, objektivní, subjektivní, objektivní. Verifikace pravdy.	65

3.8 Stručný přehled vybraných filozofů řešící problematiku 3. kapitoly: Francis Bacon /bejkn/; René Descartes /dékárt/; John Locke /lok/; David Hume /hjúm/; Immanuel Kant; Artur Schopenhauer /šóphaue/; Sören Kierkegaard /kerkegór/; Henri Bergson; William James /džejmz/; John Dewey /djúi/.	67
3.9 Závěr kapitoly	70
<u>4. Axiologie, filozofie hodnot a hodnocení</u>	71
4.1 Axiologie: vymezení a charakteristika	71
4.2 Hodnota jako pojem	73
4.3 Předsudky o povaze hodnot	74
4.4 Poznání a hodnocení	76
4.5 Hodnocení a emoce	78
<u>5. Filozofická antropologie, filozofie člověka</u>	80
5.1 Předmět filozofické antropologie	80
5.1.1 Vznik a podstata antropologie	
5.1.2 Charakteristika filozofické antropologie	
5.2 Člověk ve filozofii	81
5.2.1 Chápání člověka v průběhu dějin filozofie	
5.2.2 Metafyzika člověka: autonomie (substancialita) lidského jedince; metafyzické vymezení tělesnosti a duševna; lidská substance a lidská přirozenost.	
5.2.3 Člověk jako vědomá, myslící část a část tělesná. Dualismus člověka.	
5.3 Lidská identita a lidství	86
5.4 Historická, metafyzická, antropologická paradigmata (vzorce, definice)	88
5.4.1 Člověk jako bytost rozumná a společenská – zóon logon echon a zóon politikon. (Aristoteles)	
5.4.2 Člověk jako obraz Boží – imago Dei. (Tomáš Akvinský)	
5.4.3 Člověk jako myslící subjekt – ego cogito. (René Descartes /dékár/)	
5.4.4 Člověk jako bytost univerzální. (Ludwig Feuerbach /fojerbech/)	
5.5 Podoby moderní filozofické antropologie	94
5.5.1 Člověk jako existence. (Sören Kierkegaard / kerkegór/)	
5.5.2 Člověk chtějící a hodnotící – ens volens. (Friedrich Nietzsche /nýče/)	
5.5.3 Člověk jako bytost dějinná – homo historicus. (Wilhelm Dilthey /dyltaj/)	
5.5.4 Člověk jako bytost milující – ens amans. (Max Scheler /šéler/)	
5.5.5 Člověk jako osoba. (Martin Buber)	
5.6 Člověk a svoboda	102
5.7 Závěr páté kapitoly	104
<u>6. Etika jako filozofická disciplína</u>	105
6.1 Předmět a podstata etiky	105
6.1.1 Charakteristika etiky	
6.1.2 Morálka a mravnost	
6.1.3 Etický postoj	
6.2 Základní etické pojmy	107
6.2.1 Dobro a zlo	
6.2.2 Svoboda a odpovědnost	

6.2.3 Svědomí – osobní základy morálky = humanistická etika	
6.3 Strukturální systém etiky	112
6.3.1 Etika a její disciplíny (oblast)	
6.3.1.1 Empirická (deskriptivní, popisná) etika	
6.3.1.2 Normativní (preskriptivní) etika	
6.3.1.3 Analytická etika (metaetika)	
6.3.1.4 Aplikovaná etika	
6.3.2 Etika a její koncepce (19. a 20. století)	
6.3.2.1 Voluntaristická etika	
6.3.2.2 Pragmatická etika	
6.3.2.3 Existencialistická etika	
6.3.2.4 Etika diskurzu	
6.4 Etické teorie (přístupy, pozice)	119
6.4.1 Etika transcendence – přesahu (etická metafyzika)	
6.4.2 Etika ctnosti (zdatnosti)	
6.4.3 Eudaimonistická etika – štěstí a blaženost	
6.4.4 Utilitaristická (konsekvencialistická) etika – užitek, prospěšnost	
6.4.5 Deontologická etika – etika mravnosti	
6.4.6 Teleologická etika – účel, cíl	
6.5 Problematika etiky jako teorie morálky a mravnosti	128
6.5.1 Vztah rozumu a citu	
6.5.2 Individualismus a univerzalizmus	
6.5.3 Subjektivismus a objektivismus	
6.6 Etické normy a etické hodnoty	133
6.7 Závěr šesté kapitoly: problematika individuální a společenské morálky. Mezilidské vztahy	137
Použitá a doporučená literatura	138

1. Vznik a podstata filozofie

1.1 Přirozený (předfilozofický, životní, mýtický) postoj

Postoje:

jsou sklony člověka reagovat ustáleným způsobem na podněty, předměty, osoby, situace, jevy a na sebe sama. Jsou součástí osobnosti, souvisejí se sklony a zájmy osobnosti, předurčují poznání, hápání, přemýšlení a cítění. Odrážejí hodnotící vztah člověka k určité skutečnosti. Jedná se o produkt učení.

Významné postoje se v průběhu lidského života obvykle nemění. Ostatní postoje mohou být změněny např. vlivem zkušenosti nebo pod tíhou přesvědčení, které může mít racionální i emocionální a iracionální charakter.

Postoj zahrnuje tři složky:

1/ Kognitivní (poznávací) = poznání objektu, názory na něj.

2/ Emotivní (citovou) = citové hodnocení objektu, které probíhá v dimenzi: sympatie – antipatie.

3/ Behaviorální (konativní) = probíhá k jednání či chování.

Druhy postojů:

- ▶ citové, poznávací;
- ▶ kladné, záporné;
- ▶ verbální, neverbální;
- ▶ silné, slabé;
- ▶ skryté, zjevné;
- ▶ sdružené, nesoudržné;
- ▶ individuální, skupinové;
- ▶ vědomé, nevědomé;
- ▶ stálé a proměnlivé;
- ▶ filozofické, psychologické, přirozené životní.

Funkce postojů:

- slouží ke snadnější orientaci ve světě;
- dávají jistoty v řešení různých problémů;
- regulují chování.

Základní druhy funkcí postojů:

- 1/ Poznávací = postoje organizují zkušenosti.
- 2/ Instrumentální = postoje minimalizují ztráty a maximalizují zisky.
- 3/ Výrazu hodnot = postoje vyjadřují, že člověk je nositelem hodnot.

Přirozený (předfilozofický, životní, mýtický) postoj člověka ke světu:

- ❖ Vychází z mýtu, kde se člověk ze světa nevyčleňuje. Vyčleněním člověka pak dochází k odcizení (člověk je schopen řešit filozofickou problematiku týkající se podstaty světa), což je spojeno se vznikem filozofie.
- ❖ Člověk spojuje svou všední zkušenost s kosmickým děním a svou lidskou každodennost s božskými silami. Člověk se ničemu nediví, vše je mu samozřejmé. Je to z toho důvodu, že si neklade otázky, na které najde v mýtu odpověď.
- ❖ V tomto postoji se člověk pokládá za součást světa.
- ❖ Je pouhá evidence okolního světa. Řeší události každodenního života (každodenní jednání, každodenní zkušenost).
- ❖ Jedná se o setkání a řešení důvěrně známých situací. Vědění o věcech (předmětech) a jevech má povahu samozřejmého přesvědčení.
- ❖ Člověk bezprostředně prožívá a naivně tematizuje svět (přirozený svět člověka) své každodenní zkušenosti.
- ❖ Jde o „praktičnost, sebejistotu“.
- ❖ V tomto postoji se odehrávají naše každodenní činnosti.

Mytologie a mýtus

Mytologii můžeme chápat jako:

== soubor mýtů určité kultury, národa. Například mytologie: řecká, slovanská, germánská, ruská a pod.;

== vědní obor zabývající se výkladem, rozbohem a srovnáním mýtů. V tomto smyslu bývá chápána jako součást kulturní antropologie, historie, religionistiky a psychologie.

Od romantismu se mytologie rozvíjí jako vědní obor, který se zabývá analýzami, interpretacemi a srovnáváním mýtů.

Mytologie je svou narativní (lat. narrare = vyprávět) podstatou zaměřena zásadně do minulosti a její děje se odehrávají v časové rovině pravěku.

Mytologie implikuje i určitou imaginativní skutečnost bájných míst, jakéhosi zázvěta, které je však v mýtu současně projektováno do našeho světa.

Řecká mytologie před vznikem filozofie se zabývala počátkem a principem veškerenstva.

Mýtus:

- o byl nejdůležitější předpoklad vzniku filozofie;
- o sám je světem, strukturovaným prostorem a časem, v němž se každé věci, události, činu dostane smyslu a významu;
- o je smyslový obraz, představa, umělecký obraz, intuitivní vnímání a smyslové vidění;
- o jedná se o vyjádření, označení a zosobnění něčeho, ale současně i to, co konkrétně vyjadřuje, označuje a zosobňuje;
- o je příběh se symbolickým nebo náboženským významem.
- o Zprostředkovává názor na svět, přírodu a lidské bytí, vysvětluje účel věcí a jevů.
- o Spojuje všední zkušenost s kosmickým děním a s božskými silami.
- o Jedná se o typ slovesného útvaru, většinou příběh přenášený z generace na generaci, skrývající významovou symbolickou hodnotu, zachycuje původní lidskou zkušenost v přírodě a historii.
- o Jeho obsahem bývá nastolení řádu v dříve chaotickém či beztvarem prazákladu světa.
- o Hlavním smyslem mýtu je identifikace člověka a společnosti s daným přírodním i společenským řádem, nikoli interpretace světa.

Druhy mýtů:

- Kosmologické – líčí vznik světa.
- Teogonické – vznik bohů.

- Antropologické – vznik člověka.
- Aitiologické – původ zvyků.
- Soteriologické – průběh světového dění.
- Eschatologické – konec světa.

Mýtem je člověk spjat se svými kořeny, vztahuje se k prazákladu bytí.

Mýtus a filozofie:

Filozofie se snaží pochopit mýty na jejich historickém pozadí.

Mýtus historicky předchází vzniku filozofie.

Soňa Dorotíková, ve své knize Filozofické kořeny právního myšlení, k uvedené problematice velmi výstižně uvádí:

„Z filozofického hlediska je mýtus historickou formou vidění a porozumění, především však prožívání skutečnosti, jakýmsi všeobecně ustáleným existenciálním modelem života, jímž se řídil člověk doby archaické. Rozklad původně nediferencované mytologie měl za následek vznik tří samostatných oblastí:

- 1) filozofie,
- 2) náboženství,
- 3) umění.

Filozofie, umění a náboženství se neustále setkávaly a rozcházely, vzájemně se prolínaly a ve vztahu k sobě se inspirovaly. Z jejich těsného soužití vyrostl pevný kmen antické kultury, který své kořeny zapustil v evropském duchovním prostoru.“

1.2 Teoretický postoj

Teoretický postoj člověka ke světu (filozofie):

- ❖ vzniká z údivu, který člověka vytrhne ze samozřejmosti světa, tedy z přirozeného postoje ke světu. Svou úlohu sehrála úzkost, pochybování a mezní situace.
- ❖ Počátek filozofie lze spojit s výrazným posílením pocitu individuality (člověk se vyděluje z celku světa, pohlíží na něj jakoby zvnějšku) a zároveň opouštěním samozřejmosti (člověk se ničemu nedívá směrem k údivu. Tato cesta v dějinách antiky je nazvána **cestou od mýtu k logu (řádu)**). Jedná se o cestu od mýtického pojetí

k racionálnímu výkladu světa.

Filozofie (evropské filozofické myšlení) ve smyslu lásky k moudrosti vzniká na přelomu 7. a 6. století př.n.l. na území antických řeckých městských států na západním pobřeží Malé Asie, která byla jednak obchodní křižovatkou mezi Řeckem, Asií a severní Afrikou a zároveň místem, které bylo nejvíce otevřeno kulturním vlivům východních civilizací.

Filozofie ve své podstatě vznikla jako úsilí lidského ducha aplikovat racionální myšlení na výklad otázek po původu, smyslu a podstatě veškeré skutečnosti, která člověka obklopuje, ke které on sám patří a z jejíhož celkového porozumění i sám sobě rozumí.

Filozofické rozumění světu předcházelo mýtické vnímání světa.

Filozofie se opírá o rozum, logos. Logos chápe jako rozumový řád bytí, které vychází z jednoho počátku.

Řekové vtiskli filozofii hledisko celistvosti, které filozofii doprovází po celé její trvání a vývoj.

Teoretický postoj může být:

1. **Ontologický postoj:** (viz kapitola – 2.1 a 2.2)

- a) Věci reálné jsou, ale jinak (jiným způsobem) než pozorovatelné věci;
- b) Vše to, co je, nazýváme jsoucno;
- c) Bytí je jsoucnost jsoučího. Všechna jsoucna mají ten charakter, že jsou.

2. **Transcendentální postoj:** (viz kapitola 2.5.9)

- a) Věci jsou jako předpoklady možnosti zkušenosti, apriori (předem, z předpokladu);
- b) Jedná se o přesah, překročení daného;
- c) Jde o entity přesahující hranice reálného bytí;
- d) Je konstruktivním prvkem především náboženské zkušenosti.

3. **Empirický postoj:**

- a) pochází ze zkušenosti;
- b) věci reálné nejsou, reálná jsou jen fakta zkušenosti;
- c) vnímané věci jsou bezprostředně přístupné (obsahy zkušenosti);
- d) základní témata empirického postoje: zkušenost, jazyk, fakta.

1.3 Charakteristika (pojetí) filozofie

Filozofie:

- == je univerzální nauka, která usiluje především o porozumění, pochopení a vědění;
- == poskytuje vidění světa jako celek;
- == snaží se zařadit jednotlivé jevy života do všeobecné souvislosti;
- == základ její činnosti spočívá ve vyjasňování pojmů, analýze a tvorbě argumentů a teorií, promýšlení jejich předpokladů, důsledků a vzájemných vztahů.

Sféry (zóny) filozofie na základě chápání celku světa:

Svět má dvě části:

1. Realitu = skutečnost

1.1 objektivní realita = vnější svět = materiální skutečnost = reálné bytí

1.2 subjektivní realita = vnitřní svět = duchovní skutečnost = vědomí

2. Idealitu

2.1 objektivní idealita = duchovnost = ideální bytí

Filozofie řeší svět jako celek, jeho podstatu a nejobecnější vlastnosti v něm, týkající se:

- ▶ Bytí, života, jsoucna.
- ▶ Absolutna, přírody a kultury.
- ▶ Člověka, dějin, hodnot.
- ▶ Etiky a estetiky (umění).
- ▶ Poznání, myšlení a jednání.

Filozofický systém tvoří:

- a) tradici = filozofické myšlení a jeho vývoj;
- b) teorii = postoje (přístupy, pozice, postupy, tvorbu), pojmy a kategorie;
- c) implikaci = východiska, koncepce;
- d) praxi = jednání a chování.

Principy (zásady) filozofie:

- 1/ obecnost a srozumitelnost;
- 2/ pravdivost a svoboda;
- 3/ tolerance a víra.

1.4 Struktura (vnitřní členění) filozofie

Filozofii lze členit z různých hledisek. Každá **filozofická problematika však obsahuje tři hlavní otázky:**

- Jaká je podstata zkoumaného jevu?
- Jak ji můžeme poznat?
- Jaký to má pro nás význam?

Ze tří hlavních otázek můžeme odvodit **tři základní oblasti (disciplíny)** filozofie:

- 1/ Ontologie = nauka o podstatách a vlastnostech bytí.
- 2/ Gnozeologie = nauka o možnostech a povaze poznání.
- 3/ Axiologie = nauka o hodnotách a hodnocení.

Maximalistický pohled na strukturu filozofie:

► Teoretická (všeobecná) filozofie

- 1/ Ontologie, metafyzika, filozofie bytí
- 2/ Gnozeologie, noetika, epistemologie, filozofie poznání
- 3/ Axiologie, filozofie hodnot

► Aplikovaná (mezní) filozofie

- 4/ Filozofie člověka, filozofická antropologie
- 5/ Filozofie přírody
- 6/ Filozofie kultury
- 7/ Filozofie dějin
- 8/ Další např.: filozofická teologie a filozofie náboženství; filozofie vědy; politická filozofie; filozofie techniky, filozofie práva...

► Praktická filozofie

- 9/ Filozofie jednání
- 10/ Etika
- 11/ Estetika a filozofie umění

► Dějiny filozofie

Minimalistický pohled na strukturu filozofie:

Jedná se o jádro filozofie ve smyslu nejzákladnější filozofické reflexe, která tvoří součásti celku jako konzistentní pilíř (základ) filozofie jako takové:

- ▶ Ontologie, metafyzika, filozofie bytí
- ▶ Gnozeologie, noetika, epistemologie, filozofie poznání
- ▶ Axiologie
- ▶ Filozofie člověka
- ▶ Etika
- ▶ Dějiny filozofie

1.5 Filozofické myšlení

Filozofie, jako teoretický postoj, je vázána na myšlení. **Myšlení** je souhrnná rozumová činnost. Myšlení označuje schopnost prezentace procesů a daností vnitřního a vnějšího světa.

Obecně a zjednodušeně můžeme říci, že filozofické myšlení v sobě, kromě jiného, zahrnuje **tři základní nosné pilíře**, které byly dány Antickou filozofií a platí dodnes:

1/ Dialektika: Sokrata, Platona a Hegela.

2/ Logika: Aristotela.

3/ Racionalita (racionální uvažování – usuzování).

Dialektika

Diogenes Laertský na počátku 3. století našeho letopočtu shrnuje elementární zaměření tehdejších základních disciplín. Filozofii dělí na tři části:

1/ Fyziku, která pojednává o vesmíru.

2/ Etiku, která se týká způsobu života a toho, co má vztah k nám.

3/ Dialektiku, která poskytuje fyzice a etice pojmy potřebné k charakteristice jejich problematiky a konkrétních obsahů.

Sokrates: původně pojal dialektiku jako umění dialogu jako metodu systematického tázání. Dialektika v antickém Řecku označovala umění zjišťovat rozhovorem rozpory v řeči odpůrců. Dialektika znamená umění dosáhnout v rozhovoru pravdy vzájemným střetáváním rozporů.

Platon: dialektika je nauka o myšlenkových operacích, pomocí nichž se stanovují vzájemné vztahy idejí (pojmu) a reálných věcí. Platon rozlišuje:

1/ Dialektiku vzestupnou – vycházející od konkrétního a postupující k ideji dobra.

2/ Dialektiku sestupnou – vracející se od nazírání dobra ke každodennosti.

Aristoteles: chápe dialektiku jako umění sporu a formu usuzování, vycházející (oproti analýze) z pravděpodobných názorů, nikoli nutných.

Akvinský a středověk: pojmu dialektika se všeobecně používalo pro formální logiku, která vychází z Aristotela.

Kant a jeho transcendentální dialektika: transcendentální dialektika je zkoumání iluze, na základě které lidský rozum věří, že může překonat hranice zkušenosti a určit apriori (předem, z předpokladu) pojmy duše, duchovna, světa nebo Boha.

Hegel: dialektika získala nový filozofický význam, který z velké části ovlivňuje myšlení i dnes. Hegel chápe dialektiku jako zákonitost myšlení i skutečnosti, která postupuje dílčími negacemi (teze, antiteze) a řeší protiklady přechodem k syntézám. Syntézy jsou dočasné a předurčené k tomu, aby byly také překračovány. Vývoj tak nabývá spirály. Tato činnost je vlastní všemu vzníkaní, pohání každou zvláštní oblast dějin, ať už se jedná o dějiny přírody, kultury, či filozofie samé.

Marx: převzal tuto hegelovskou dialektiku jako metodu a aplikoval ji na faktory ekonomické a společenské. Vzniká dialektický materialismus.

20. století: označuje náplň dialektiky jako každé myšlení, které bere v úvahu dynamismus jevů a studuje rozpory (kontradikce), které se v nich objevují.

Logika

Je nauka o formách a zásadách správného myšlení. Je sama procesem myšlení.

Logika formální (klasická) = zakladatel Aristoteles, zjišťuje, které z operací mysli (utváření pojmů, soudů, úsudků) jsou platné nezávislé na svém obsahu, pouze na základě své formy. Zkoumá tedy jejich vlastnosti, způsoby jejich spojování, podmínky jejich zahrnutí nebo vyloučení.

Klasická (formální) logika je dvouhodnotová (bivalentní), zakládá se na principu vyloučení třetího. Má pouze dvě hodnoty: pravdivost a nepravdivost.

Klasická (formální) logika se dělí na:

- a) výrokovou logiku = zabývá se ověřováním pravdivostních hodnot jednotlivých výroků;
- b) predikátovou logiku = řeší a vyjadřuje vlastnosti a vztahy.

Logika symbolická: jedná se o pozdější logické konstrukce (od 17.století) hypoteticko-deduktivních systémů. Je založená na axiomech a na přesných pravidlech, která řídí užití abstraktních symbolů (označujících objekty nebo operace). Vyhýbá se nejednoznačnosti. Je vícehodnotová (plurivalentní), pokud připouští více pravdivostních hodnot než pravdivost a nepravdivost (např. nejistota, možnost, nemožnost...).

Logika transcendentální = Kant: je nauka o čistém rozumu a o racionálním poznání, přičemž myslíme objekty zcela apriori (předem, z předpokladu).

Neklasická logika: tímto pojmem jsou míněny všechny logiky vícehodnotové a morální. Můžeme sem zařadit logiku: symbolickou, transcendentální, itucionickou.

Racionalita (racionální uvažování = usuzování)

Racionalita:

- ▶ Je schopnost člověka rozumově postihovat skutečnost a vyvozovat odtud závěry pro lidské jednání. (Rozum = lidská schopnost usuzovat, nalézat vztahy mezi fakty a skutečnostmi.)
- ▶ Je schopnost duševní (duchovní) činnosti člověka směřující k pochopení skutečnosti – reality.

Typy racionality:

- předvědecká (mýtus);
- mimovědecká (náboženská);
- metodická (vědecká) rozumějící.

Radikální racionalita:

jde nad a za protiklady intuice a běžného diskurzivního rozumu. Je schopna se otevírat iracionalismu.

Racionální: